

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА ТА МЕНЕДЖМЕНТ

*Андрійчук В. Г., д.е.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
академік Академії наук вищої школи України,
завідувач кафедри світового господарства
і міжнародної економічної інтеграції УДУФМТ
Іванов Є. І., аспірант УДУФМТ*

АДАПТИВНІ КОЛІЗІЇ Й ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПОТУГИ СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНО ДІЄВОЇ РЕГУЛЯТИВНОЇ СИСТЕМИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В СОТ

Досліджено рушійні сили, що визначають напрями зовнішньоторговельної політики країн світу та України на сучасному етапі розвитку світового господарства. Проаналізовано ефективність зовнішньоторговельної політики України в контексті захисту національного виробника та формування сприятливого торговельного середовища з основними країнами-партнерами.

Ключові слова: зовнішньоторговельна політика, СОТ, тарифна лібералізація, середньоарифметична ставка тарифу, зв'язаний тариф, 371 тарифна лінія, нетарифні заходи регулювання.

Табл. 5. Літ. 31.

*Андрійчук В. Г., д.э.н., профессор,
заслуженный деятель науки и техники Украины,
академик Академии наук высшей школы Украины,
заведующий кафедрой мирового хозяйства
и международной экономической интеграции УГУФМТ
Иванов Е. И., аспирант УГУФМТ*

АДАПТИВНІ КОЛІЗІЇ І ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПОТУГИ СКОРІННЯ ЕФЕКТИВНО ДІЮЩОЇ РЕГУЛЯТИВНОЇ СИСТЕМИ ВНЕШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В СОТ

Исследованы движущие силы, определяющие направления внешнеторговой политики стран мира и Украины на современном этапе развития мирового хозяйства. Проанализирована эффективность внешнеторговой политики Украины в контексте защиты национального производителя и формирования благоприятной торговой среды с основными странами-партнерами.

Ключевые слова: внешнеторговая политика, ВТО, тарифная либерализация, среднеарифметическая ставка тарифа, связанный тариф, 371 тарифная линия, нетарифные меры регулирования.

*Viktor Andriychuk, Ph.D., Professor,
Academician of Academy of Higher Education of Ukraine,
Chair of World Economy and international economic integration dpt. of USUFIT
Yevhen Ivanov, postgraduate student of USUFIT*

ADAPTIVE COLLISIONS, ORGANIZATIONAL AND LEGAL ATTEMPTS OF CREATION THE EFFECTIVE FOREIGN TRADE REGULATORY SYSTEM IN THE UKRAINE UNDER WTO

Driving forces that determine the foreign trade policy direction of nations and Ukraine at the present stage of world economy development are investigated. The effectiveness of Ukrainian foreign trade policy is analyzed in the context of protecting domestic producers and forming of favorable trade environment with major partner countries.

Keywords: *foreign trade policy, WTO, tariff liberalization, the arithmetic average tariff rate, bound tariff 371 tariff lines, non-tariff regulation measures.*

Постановка проблеми. Сучасні процеси глобалізації вимагають від кожної держави якомога активнішого входження у світовий економічний простір. Це передбачає, в тому числі, й участь країни у Світовій організації торгівлі, що покликана гарантувати забезпечення тривалого і стабільного функціонування справедливої системи міжнародних торговельних зв'язків. Однак відсутність завбачливої стратегічно і тактично продуманої та інституційно-сформованої політики держави у сфері зовнішньоекономічних відносин не дозволяє забезпечити використання переваг членства в СОТ зважаючи на чинно-діючу жорстку систему санкцій невідповідності такої політики встановленим принципам і нормам. Держава в такому разі опинятиметься під пресингом групи невдоволених, впливовіших на міжнародній арені торговельних партнерів, які обмежуватимуть її можливості реагувати на зовнішньоекономічні виклики та створюють нові.

Запровадження Україною у 2012–2013 рр. низки спірних торговельних обмежень та заява-звернення про намір переглянути безпрецедентну в історії СОТ кількість (371) тарифних позицій (у бік їх збільшення) спричинило масове невдоволення з боку країн-партнерів, таких як США, Японія, ЄС, Росія, Туреччина та ще низки інших країн, які посідають впливове місце у вітчизняному зовнішньоторговельному обороті.

Актуальність дослідження. Зазначене напруження в міжнародних економічних відносинах між Україною та її провідними торговельними партнерами засвідчило існування системних вад у здійсненні зовнішньоторговельної політики України, які потребують невідкладного аналізу їх причин та наслідків, а також пошуку шляхів усунення наявних недоречностей.

Пріоритетність та необхідність практичного здійснення цього напряму економічної політики на найвищому державному рівні, до речі, підтверджує Указ Президента «Про Державну комісію з питань співробітництва із СОТ» від 15 квітня 2013 р., яким передбачено створення відповідного органу для вирішення зазначених проблем.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню регулятивної сфери зовнішньої торгівлі України в системі глобального механізму регулювання торгівлі СОТ присвячено роботи як провідних науково-дослідних інститутів [1;2], так і вітчизняних учених-економістів, зокрема І. Бураковського [3], Я. Жаліла [4], А. Мазаракі [5], Т. Мельник [6], Т. Циганкової [7] та ін. Проте проблеми сучасного кризового стану зовнішньоторговельної політики України залишаються недостатньо висвітленими і потребують поглибленого аналізу й визначення конкретних заходів і механізмів, які б забезпечували здійснення зовнішньоторговельної політики, що відновлюватиме ефективний економічний розвиток нашої країни у нинішніх, ускладнених екзогенно-ендогенними викликами, ситуаціях.

Мета дослідження – проаналізувати причини встановлення в Україні несприятливого торговельного середовища для низки галузей в умовах рецесійної світової економіки, дослідити

ти ефективність поточних заходів регулювання зовнішньої торгівлі для вітчизняної економіки та запропонувати механізми вдосконалення зовнішньоторговельної політики в контексті захисту національного виробника та підвищення міжнародного іміджу України.

Виклад основного матеріалу. Сучасні процеси глобалізації, ускладнені наслідками світової фінансово-економічної кризи та затяжним процесом виходу з неї, призводять до значних змін у системі регулювання міжнародних економічних, зокрема, торговельних відносин між країнами та їх угрупованнями.

Протекціонізм у міжнародній торгівлі разом з ужитими заходами щодо зменшення державного боргу стали основними інструментами протидії світовій рецесії у 2008–2009 рр. Однак боротьба країн із борговим навантаженням не виправдала себе як ефективна антикризова політика. Автори теорії (американські вчені-економісти К. Роггоф і К. Рейнхарт [8]), яка доводить пряму залежність між зменшенням державного боргу й зростанням ВВП країни, визнали, що допустилися грубих помилок у своїх розрахунках. Нав'язана провідними економічними гравцями, зокрема США і Німеччиною проблемним країнам ЄС (Греції, Португалії, Ірландії, Іспанії та Італії) модель жорсткої економії державних витрат мала наслідком скорочення сукупного попиту і платоспроможності населення, спричинивши до подальшого падіння економіки, зростання безробіття та загострення соціального становища в цих країнах. Тому за нинішньої нестабільної ситуації й вирішення поточних економічних проблем у світовій економіці розгортання протекціонізму виявилось найбільш бажаним для національних урядів, оскільки інші заходи відновлення зростання, які були застосовані, не стали дієво ефективними.

Як наслідок, кількість новозастосованих протекціоністських заходів у світі, таких як пряме державне фінансування, надання субсидій, антидемпінгові заходи й технічні бар'єри в торгівлі, фактично щороку зростає (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка посилення протекціоністських тенденцій серед світових лідерів із застосування заходів торговельного захисту

Країни	Кількість нових застосованих протекціоністських заходів дискримінаційного характеру в зазначений період			
	06.2010-05.2011	06.2011-05.2012	06.2012-05.2013	Усього заходів з 11.2008 по 05.2013
Росія	32	64	63	232
Аргентина	47	53	49	190
Індія	19	24	44	118
Німеччина	23	12	43	107
Велика Британія	29	15	38	105
Італія	23	14	45	101
Франція	-	17	37	98
Бразилія	-	10	28	82
Китай	23	18	21	81

Укладено авторами. Джерело: [9].

Світовими лідерами з кількості введених в дію, починаючи з листопада 2008 р., відповідних заходів є Росія (232 заходи), Аргентина (190 заходів) та Індія (118). Однак найбільшими темпами рівень протекціонізму зростає в найрозвинутіших країнах Європи: Німеччині, Великій Британії, Італії та Франції. Зокрема, у період з червня 2012 р. по травень 2013 р. в Німеччині було введено 43 нові протекціоністські заходи (ними стали переважно антидемпінгові заходи й прямі виплати підприємствам з бюджету), що в загальному числі застосованих цією країною відповідних заходів за останні п'ять років складає 40,2%. Для Італії цей показник становить 44,5%, Франції – 37,8%, Великої Британії – 36,2%.

За оцінками експертів Незалежного моніторингу політики, що впливає на світову торгівлю [9], кількість протекціоністських заходів, застосованих у період з IV кварталу 2012 р. – по I квартал 2013 р. є найбільшою, починаючи з листопада 2008 р. З червня 2012 р. по травень 2013 р. кількість застосованих у світі заходів, що обмежують торгівлю, втричі перевищила кількість заходів, що сприяють її лібералізації, 30% цих обмежуючих заходів було застосовано країнами «Великої вісімки» (G-8), 65% – країнами «Великої двадцятки» (G-20).

Вочевидь, СОТ виявилася неспроможною протистояти посиленню протекціонізму через те, що домовленості в рамках цієї організації не регулюють застосування низки захисних заходів. Для деяких регулювання зовнішньої торгівлі – таких як тарифні обмеження та квоти – правила СОТ є досить жорсткими, в інших (субсидування чи обмеження видачі віз для іноземних працівників у певній галузі), на думку фахівців з міжнародної торгівлі [10], правила СОТ є недосконалими, а щодо низки технічних перешкод – таких як технічні бар'єри у торгівлі, санітарні й фіто-санітарні норми – правила перебувають лише на стадії погодження.

Наразі уряди прагнуть уникати жорстких правил СОТ та зловживають тими видами протекціоністських заходів, інструменти міжнародного регулювання якими досі лишаються недосконалими. Так, чи не найбільший вплив на міжнародну торгівлю останнім часом мали зокрема такі заходи, як введення Францією більш жорстких правил щодо участі іноземних компаній в тендерах на виконання будівельних робіт, ухвалення японським урядом програми щодо самостійного забезпечення продуктами харчування, надання російським урядом субсидованих кредитів виробникам продукції машинобудування [9]. Інтенсивність застосування таких протекціоністських заходів у період з 2009 по 2012 рр. варіюється від 12% у Бразилії до 83% у ЄС і негативно позначилася на обсягах і темпах зростання міжнародної торгівлі.

За підрахунками МВФ, обсяги міжнародної торгівлі під час світової рецесії протягом 2009 р. скоротились на 5% через зростання торгових бар'єрів на кордонах митних територій (тарифів, квот та антидемпінгових заходів), а через обмежувальні заходи, застосовані поза митними процедурами (субсидії, державні закупівлі та технічні бар'єри), обсяги міжнародної торгівлі за вказаний період скоротились ще, як мінімум, на 7% [11, с. 5], тобто в цілому на 12%. Реанімаційне зростання міжнародної торгівлі у фізичному обсязі за минулий 2012 р. становило 2,1%, а у вартісному – тільки 0,18%. Щодо поточного 2013 р., то попередньо прогнозоване зростання фізичних обсягів світової торгівлі на 4,5% скориговано до 3,3% [12].

На відміну від світової тенденції посилення протекціонізму, в Україні з 2008 р. магістральним напрямом її зовнішньоторговельної політики стала лібералізація зовнішньоторговельного режиму, обумовлена зобов'язаннями, взятими з набуттям членства в СОТ, що, як засвідчують дані (табл. 2), безперечно, стосується обмеження тарифного інструментарію захисту національного виробника.

Таблиця 2

Динаміка змін середньоарифметичної та середньозваженої ставок імпортного мита в Україні з 2005 по 2012 рр.

Товарні групи	Середньоарифметичні ставки, %					Середньозважені ставки, %		
	станом на 2005 р.	станом на 2008 р.		станом на 2012 ² р.		за підсумками 2005 р.	за підсумками 2008 р.	за підсумками 2012 р.
	загальні	загальні	РНС ¹	загальні	РНС			
За всією номенклатурою	6,51	6,37	5,32	6,19	4,46	7,02	5,90	2,72
Сільськогосподарські ³	13,84	11,28	9,53	10,18	9,47	18,19	23,40	6,70
Промислові ⁴	4,40	5,85	4,32	5,20	3,69	6,11	4,60	2,39

Примітка: 1. Ставки для країн, яким надається режим найбільшого сприяння.

2. Оскільки перехідний період членства України в СОТ завершився у 2013 р., тарифні ставки поточного року принципово не відрізняються від тих, які були в 2012 р.

3. Відповідно до класифікації СОТ об'єднує наступні розділи УКТЗЕД: Розділ I «Живі тварини і продукти тваринного походження», Розділ II «Продукти рослинного походження», Розділ IV «Готові харчові продукти», Розділ IX «Текстильні матеріали та вироби» (групи 50-53); а також деякі товарні позиції наступних товарних груп: Група 29 «Органічні хімічні сполуки», Група 33 «Ефірні олії», Група 35 «Білкові речовини модифіковані крохмалі; клеї; ферменти», Група 41 «Шкури необроблені», Група 43 «Натуральне та штучне хутро».

4. Решта товарних груп, що не увійшли до розділу «Сільськогосподарські».

Укладено авторами. Джерела: [12; 13, с. 15].

Наведена динаміка ставок митного тарифу вказує на те, що темпи зниження ставок для країн, яким нашою країною надається режим найбільшого сприяння (РНС), перевищують темпи зниження ставок для решти країн. Загальна середньоарифметична ставка імпортного митного тарифу з 2005 по 2012 рр. знизилась з 6,51 до 6,19% (на 0,32 відсоткових пункти), у той час як ця ставка для країн, яким надається РНС, лише за час перехідного періоду членства України в СОТ з 2008 по 2012 рр. знизилась з 5,32 до 4,46% (на 0,86 в. п.) Ураховуючи той факт, що 95% імпорту в Україну здійснюється з країн-членів СОТ (це передусім члени ЄС та Росія), яким і надається РНС, лібералізація відповідних митних тарифів мала найбільший вплив на обсяги імпорту та динаміку середньозважених ставок і з розширенням СОТ цей вплив зростатиме.

Відтак середньозважена ставка митного тарифу (яка в результаті врахування наявної структури імпорту відображає реальний рівень тарифного захисту) знизилась ще різкіше – з 7,02% у 2005 р. до 2,72% у 2012 р. Окрім значного збільшення числа країн, яким надається РНС, цьому сприяло також зростання частки тарифних ліній з нульовою ставкою – з 20% у 2005 р. до 38% у 2012 р. [12]. І як наслідок, якщо ще в 2005 р. середньозважений тариф був вищий за загальний середньоарифметичний (7,02% проти 6,51%), то вже в 2012 р. він став нижчим навіть за середньоарифметичний тариф, розрахований для країн, яким надається РНС, (2,72% проти 4,46%).

Необхідно також зазначити, що середньозважені ставки за підсумком 2012 р. є значно нижчими за зв'язаний рівень, якого Україна під час вступу в СОТ зобов'язалася досягти до кінця перехідного періоду (2013 р.). Зв'язані тарифи є узгодженим із СОТ максимальним рівнем ставок, якого Україна зобов'язалася не перевищувати за жодних умов. Середньозважений зв'язаний тариф становить 5,09% за всією номенклатурою, 10,07 на сільгосппродукцію, 4,77 на промислові товари [2, с. 24]. Зокрема, на рівні, нижчому за зв'язаний, знаходяться ставки на 2615 товарних позицій (23,6% від загальної кількості), із них 14,4% – на товари, які за класифікацією СОТ визначаються як сільськогосподарські; 85,6% – на решту товарів, які за цією ж класифікацією визначаються як товари промислового виробництва [14]. Це свідчить, з одного боку, про неповне використання навіть надзвичайно обмеженого (з набуттям членства в СОТ) інструментарію тарифного захисту, з іншого – це забезпечує можливість деякого маневру в реалізації митно-тарифної політики за умов виникнення несприятливих обставин.

Варто також зазначити, що зі вступом до СОТ відбулося й підвищення середньоарифметичної ставки, зокрема на промислові товари з 4,4% у 2005 р. до 5,2% в 2012 р. Це відбулося внаслідок того, що зв'язані ставки на такі поширені в імпорті промислові товарні групи, як продукція машинобудування і хімічної галузі промисловості (у структурі імпорту становлять 15,5% і 10,1% відповідно) були встановлені на рівні вищому за відповідні ставки до вступу в СОТ (10% проти 0% для машинобудування та 6% проти 2% для хімії [15, с. 95]). Отже, з підняттям митних тарифів по цих товарних групах після вступу до СОТ, забезпечувались інтереси вітчизняних виробників відповідних галузей, збільшивши для них роль тарифного регулювання. Хоча це не мало значного впливу на загальну тенденцію лібералізації торгівлі.

Особливого впливу від зменшення ролі тарифного захисту зазнало сільське господарство. Лібералізація зовнішньої торгівлі у цьому секторі відбулася, як засвідчують дані (табл. 3), здебільшого за рахунок зменшення ставок з тарифними піками.

Зміни середньоарифметичних ставок імпортного мита України для деяких груп сільськогосподарських товарів унаслідок вступу до СОТ

Групи товарів та окремі тарифні лінії	Середньоарифметичні ставки ввізного мита, %	
	До вступу в СОТ	Після вступу в СОТ
02 – М'ясо і харчові субпродукти	21,5	12,3
04 – Молоко і молочна продукція	24,9	10,0
11 – Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	23,4	10,3
16 – Готові харчові продукти	17,3	8,9
Цукор	90,0	50,0 ¹
Свинина	40,0	12,0
Пшениця	40,0	9,0
Кукурудза	35,0	10,0

Примітка: на імпорт цукру з тростини встановлена тарифна квота у 267,8 тис. т, в рамках якої стягується мито розміром 2%.

Джерела: [15, с. 94]; [16, с. 45].

Відносно низький рівень зв'язаних тарифів (9 і 10%) для пшениці та кукурудзи, формально кажучи, різко не відобразився на обсягах виробничо-експортного потенціалу, оскільки ці види продукції за ціною, що (нерідко є нижчою фактичної собівартості) є конкурентоздатними на світовому ринку. Однак такий стан з пониженим рівнем середньозважених ставок зв'язаного тарифу зі вступом України в СОТ (майже у 2 рази на м'ясо і харчові субпродукти, більш ніж вдвічі – на молочну продукцію, готову харчову продукцію, продукцію борошняномельно-круп'яної промисловості, а на такі окремо виділені тарифні лінії як свинина у 3,3) безперечно негативно впливає на розвиток зазначених видів продукції. Оскільки це сприяє експансії такої продукції, що, до речі, відповідно до чинних положень дотується країнами-імпортерами та є конкурентоздатнішою в порівнянні за собівартісно-ціновими параметрами.

Щодо іншої сільськогосподарської продукції національних виробників лібералізація тарифного захисту також позначилася негативним чином. Так, у 2012 р. імпорт свинини зріс у 2,36 рази до попереднього року (з 86,2 до 293,7 тис т.). Негативний баланс зовнішньої торгівлі України овочами збільшився на 75% і досяг 106 млн. дол. При цьому, оскільки за фізичними обсягами торгівлі баланс лишається позитивним, то це свідчить про зростання експорту з України дешевої овочевої продукції власного виробництва та все більший імпорт дорогих імпортних овочів.

Завершуючи оцінку рівня вітчизняної митно-тарифної тарифної лібералізації зовнішньої торгівлі на сучасному етапі необхідно зазначити, що середньоарифметичний імпортний тариф України в 4,46% для країн, яким надається режим найбільшого сприяння, є одним з найнижчих у світі серед усіх 159 членів СОТ. Нижчими є лише відповідні тарифи в Перу (3,68%), США (3,39%), Австралії (2,83%), Новій Зеландії (2,01%) та Грузії (1,53%) [12]. А це безумовно свідчить про надмірний рівень лібералізації зовнішньоторговельного режиму для такої країни з надто низьким рівнем міжнародної конкурентоспроможності, як Україна.

Стосовно нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі, то Україна теж залишається надзвичайно обмеженою в засобах. Провідною світовою тенденцією в цьому напрямі є обмеження зовнішньої торгівлі шляхом застосування технічних бар'єрів у торгівлі (ТБТ), санітарних і фіто-санітарних норм (СФС) та ліцензування імпорту. ТБТ охоплюють 31% світового обсягу імпорту; СФС – 14%; система ліцензування і квот, які не підпадають під два попередні види заходів, охоплюють 20% світового обсягу імпорту. При цьому необхідно зазначити, що на квоти припадає невелика частка в цій групі. Більшість із цих 20% складає неавтоматичне ліцензування [17, с. 5].

В Україні ж в основі системи технічних стандартів якості продукції закладені ще ГОСТи радянського періоду, які незважаючи на те, що становлять чи не найскладнішу систему рег-

ламентатії якості продукції у світі, є вже застарілими та неспроможні виступати як бар'єри на шляху до імпорту продукції з розвинутих країн. Хоча слід відзначити, що в рамках підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС проводиться необхідна робота з уніфікації українських стандартів щодо якості продукції з європейськими. Тому в найближчій перспективі для України обнадійливо відкривається можливість усунення технічних бар'єрів для експорту, і то тільки в разі успішної імплементації досягнутих домовленостей. Щодо системи ліцензування імпорту в Україні, то вона поширюється на 40 чотиризначних груп товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, які складають лише 3,4% від загальної кількості товарних позицій [18], а також на всі товарні позиції, імпорт яких здійснюється на пільгових умовах в рамках тарифних квот та угод про преференційну торгівлю.

Щодо державного субсидування експорту (яке виступає чи не одним з найголовніших інструментів зростання протекціонізму у світі на сучасному етапі), то воно в Україні також розвинуте недостатньо. Частково це пояснюється неможливістю уряду залучати ресурси до бюджету в таких обсягах, як це здійснюють, наприклад, країни ЄС, де 34% бюджету (293 млрд. євро) виділяється на субсидії аграріям. Рівень державних субсидій у відсотках до вартості виробленої сільськогосподарської продукції в країнах ЄС становить 45%, в Японії – 63%, Норвегії – 70%, у Швейцарії – 73%. В Україні цей показник становить 4,3% [19, с. 6].

Разом з тим слід визнати, що здебільшого причинами ще неналежного застосування субсидування в Україні є також недоліки інституційного характеру та відсутність цілеспрямованої державної політики у цій сфері (табл. 4)

Таблиця 4

Структура видатків зведеного бюджету України на економічну діяльність у 2007 та 2012 рр.

Галузь	2007		2012		
	млн. грн.	% до заг. обсягу	млн. грн.	% до заг. обсягу	Темп приросту, % до 2007 р.
Сільське господарство	8037,7	19,8	7486,3	12,0	-6,9
Паливно-енергетичний комплекс, у тому числі:	7350,4	18,1	17448,5	28,0	137,4
- вугільна галузь;	5541,4	13,7	12835,7	20,6	131,6
- нафтогазова галузь;	1416,1	3,5	4078,4	6,5	188,0
- електроенергетична галузь	130,2	0,3	305,9	0,5	134,9
Обробна промисловість	458,1	1,1	261,6	0,4	-42,9
Дорожнє господарство	12649,8	31,2	15614,6	25,0	23,4
Дослідження і розробки в галузях економіки	1009,4	2,5	1289,2	2,1	27,7
Інша економічна діяльність	11475,7	28,3	20236,8	32,5	76,3
Всього	40523,0	100,0	62337,0	100,0	53,8

Складено авторами. Джерело: [20].

Так, з усіх видатків зведеного бюджету на економічну діяльність у 2012 р. 28% (у 2007 р. – 18%) було спрямовано на допомогу сировинним галузям: вугільній, нафтогазовій й електроенергетичній. При тому, що частка видатків на розвиток сільського господарства у загальній структурі в період з 2007 по 2012 рр. зменшилася з 19,8% до 12%, а самі видатки – на 6,9%. Найбільш показовою є ситуація з видатками на переробну промисловість, за досліджуваного періоду вони зменшились на 42,9%, а їх частка в загальній структурі – з 1,1% до 0,4%. Особливо варто зазначити, що частка таких галузей обробки, як текстильна промисловість, виробництво гумових та пластмасових виробів, виробництво машин та устаткування не перевищує 1% у валовому обсязі податкових пільг. Основну частину зазначених витрат (60–70%) в розрізі класифікації 1310 «Субсидії і поточні трансферти підприємствам установам організаціям» за останні три роки складає фінансування поточної діяльності [21, с. 8]. Отже,

така структура і характер використання державних видатків наглядно засвідчує, що посилення конкурентоспроможності вітчизняної продукції з високим рівнем доданої вартості не набуло пріоритетності для владних структур.

Відповідно функціонує й інституційне середовище субсидування експорту, передусім державний «Укрексімбанк». Створений для стимулювання українського експорту він, за наявними оцінками науковців [22, с. 237], фактично, як не прикро, не виконує свого прямого призначення, а здійснює розміщення державних облігацій та фінансування НАК «Нафтогаз». Таким чином, нерозвинена система державної фінансової підтримки виробників-експортерів є одним із чинників, які зумовлюють відставання України від розвинутих країн у сфері нарощування середньо- та високотехнологічного експорту, позаяк відсутнім залишається механізм стимулювання експорту з високою часткою доданої вартості на умовах відстрочки платежів.

Отже, на нинішньому етапі суб'єктами господарювання в Україні здійснюються зовнішньоторговельні операції в умовах посилення протекціонізму з боку основних країн-партнерів та значної обмеженості відповідних державних інституцій здійснювати регулювання міжнародної торгівлі. Проте розгортання нового витка рецесійних проявів національної економіки обумовило необхідність удатися до перегляду нинішнього становища країни в СОТ і заходів, що обмежують торгівлю. Найбільші проблеми у зв'язку з цим виникли через те, що через власну інституційну неспроможність Україна була змушена вдатися не до найпоширеніших на сьогодні методів регулювання (ТБТ, СФС, субсидування експорту), норми яких недостатньо врегульовані в рамках СОТ, а до класичних методів (підняття тарифів, введення квот, пряма заборона імпорту), які жорстко обмежуються СОТ, а саме:

- звернення України до країн-членів СОТ з метою переглянути ставки на товари 371 тарифної позиції;
- введення спеціального мита на імпорт легкових автомобілів з об'ємом двигуна 1,0-1,5 дм³ у розмірі 6,46% і 1,5-2,2 дм³ – 12,95% незалежно від країни походження;
- встановлення квоти на імпорт коксівного вугілля в 10,2 млн. т на рік;
- повна заборона на імпорт коксу (04.07.13 була замінена квотою у 210 тис. т до кінця 2013 р.).

Україна звернулася до СОТ із заявою від 12 вересня 2012 р. про перегляд ставок (за 371 тарифною лінією на основі положень Статті XXVIII ГАТТ). Оскільки детальний перелік інформативних даних на офіційному сайті СОТ наразі є засекреченим і знятий з публічного доступу, то за повідомленням урядового уповноваженого зі справ євроінтеграції [23, с. 3] відомо, що перегляду підлягають імпорتنі тарифи на м'ясну продукцію, продукцію рослинництва (фрукти, овочі та квіти), продукцію сільськогосподарського та промислового машинобудування (зокрема легкові автомобілі), побутову техніку, продукцію хімічної галузі промисловості тощо.

У загальній кількості існуючих товарних ліній в українській системі класифікації товарів (10723) 371 з них становить 3,46%, а імпортована за цими тарифними лініями у 2012 р. продукція становила 5% від загального обсягу імпорту. Зміна митних ставок передбачається в рамках модифікації митного законодавства у зв'язку з переходом від гармонізованої класифікації 2007 р. до оновленої з 2012 р., внаслідок чого відбудеться зменшення кількості тарифних ліній і відповідне узгодження нових митних тарифів в об'єднаних групах товарів як у бік підвищення, так і зменшення. Небезпідставними вимоги української сторони можна назвати й з огляду на значну обмеженість у тарифному інструментарії порівняно з її основними торговельними партнерами (табл. 5).

Адже в Туреччині середньоарифметична ставка зв'язаного тарифу становить 28,58%, а діючого – 9,60%; у Бразилії – відповідно 31,60% проти 13,68%; в Єгипті – 37% проти 16,8%, навіть в такій розвинутій країні, як Австралія, ставки зв'язані на рівні, набагато вищому за діючі – 10% проти 2,83%. Амплітуда в діючому і максимально допустимому рівні становить 7–20 відсоткових пункти, в той час як для України вона складає лише близько одного відсот-

кового пункту і, таким чином, майже повністю усуває можливість самостійної політики в сфері тарифного регулювання. Навіть Грузія з найнижчими у світі діючими ставками зв'язала свій тариф на вищому (7,4%), ніж Україна (5,8%) рівні.

Таблиця 5

Різниця між фактично діючими та зв'язаними ставками імпортного мита в країнах світу

Країни	Середньоарифметична ставка діючого тарифу для країн, яким надається РНС, %			Середньоарифметична ставка зв'язаного тарифу, %		
	на всі товари	на сільгосп-продукцію	на промислові товари	на всі товари	на сільгосп-продукцію	на промисл. товари
Україна	4,46	9,47	3,69	5,84	11,04	5,04
ЄС	5,27	13,87	3,99	5,22	13,80	3,93
Туреччина	9,60	41,66	4,76	28,58	60,98	17,04
Грузія	1,53	7,19	0,68	7,40	13,19	6,52
Бразилія	13,68	10,30	14,19	31,60	35,39	30,75
Аргентина	13,62	10,35	14,11	31,77	32,36	31,68
Австралія	2,83	1,35	3,05	10,02	3,50	11,04
Єгипет	16,79	66,30	4,76	37,05	98,51	27,65
Китай	9,61	15,57	8,71	10,02	15,73	9,15
Молдова	4,59	10,54	3,71	6,99	14,08	5,91

Джерело: [12].

Однак, незважаючи на те, що перегляд умов вступу до СОТ разом із переходом на оновлену класифікацію товарів за тарифними лініями відповідає національним інтересам України, перегляд одразу безпрецедентної за весь час існування СОТ кількості тарифних ліній вже через чотири з половиною роки після вступу викликав занепокоєння з боку інших членів та, набувши ознак дипломатичного дисонансу, спонукав 120 країн, за свідченнями джерела [24, с. 5], закликати Україну відмовитися від свого наміру.

Подібного роду реакція, за офіційними даними [12], є доволі часто очікуваною в практиці використання інструментарію Статті XXVIII ГАТТ. Так, з 1995 р. учасники СОТ подали 38 заяв про початок переговорів з приводу перегляду умов свого членства в цій організації відповідно до положень зазначеної статті. Лише з приводу 13-ти заяв переговори завершилися успішно й реальні зміни набули чинності. Ще 7 заяв було успішно розглянуто, проте з різних причин змін у зовнішньоторговельному режимі країни-ініціатора не відбулося. 5 заяв було відхилено одразу, щодо решти 13 переговорів ведуться в даний час. Отже, лише близько третини спроб перегляду свого становища в СОТ на підставі Статті XXVIII ГАТТ завершуються успіхом.

Необхідно також зважати на те, що відповідно до правил СОТ Україна мусить компенсувати перегляд ставок певними поступками за рахунок інших митних ставок. Втілити це на практиці насправді буде проблематично, адже з 94,5% тарифних ліній, які не підпадають під наміри України переглянути умови свого членства в СОТ, ставки на 38% перебувають у нульовому діапазоні, ставки ще на 29% мит коливаються в межах від 0 до 5% [12]. Відтак простір для переговорів в Україні досить обмежений і потребуватиме утискати інтереси виробників тих галузей, мита на товари яких не потрапили до порядку денного. Тому перед країною стоїть також завдання, по-перше, детально розрахувати оптимальний варіант поступок та ефект, отриманий від їх впливу на економіку, по-друге, довести стурбованим членам СОТ, що вона має об'єктивно обґрунтовану потребу і певну правомірність на таку компенсацію.

Хоча опинившись наодинці з жорсткою позицією провідних країн світу, для України наразі малоімовірне успішне завершення переговорів з даного питання. На нашу думку, Україні все-таки прийдеться скоротити кількість винесених на розгляд тарифних ліній, в першу чергу за рахунок тих, які вже захищені низкою додаткових заходів (легкові автомобілі) та тих, тарифи на які були підняті при вступі до СОТ (продукція хімічної галузі промисловості).

Адже в разі початку переговорів вимога підвищити мита на продукцію, стосовно якої вже відбулись переговори і мита на яку вже стали наслідком взаємних поступок, призводитиме лише до загострення конфлікту.

У контексті окресленого завдання Україні слід також подолати передусім наявні системні недоліки у своїй співпраці з СОТ, головними з яких, за оцінкою експертів [25, с. 3], є:

- відсутність чіткого розуміння правової бази СОТ, що призводить до рішень, які або суперечать правилам цієї організації, або підмінюють зміст її правової бази;
- пасивність у переговорних процесах у рамках СОТ, що фактично призводить до неучасті України в обговоренні основних питань, які стоять на порядку денному СОТ;
- відсутність зусиль із пошуку партнерів у рамках СОТ та активності в переговорах з іншими групами країн, чий інтереси відповідають українським.

Вирішення цих проблем повинне стати пріоритетним для створеної Президентом у квітні 2013 р. Державної комісії з питань співробітництва з СОТ. Без налагодження активної системної співпраці з СОТ, зусилля державних органів з подолання поточних проблем в зовнішній торгівлі (таких, як перегляд 371 тарифної лінії) не матимуть успіху. На особливу увагу, на наш погляд, заслуговує входження України до груп країн у рамках СОТ, чий інтереси не суперечать українським, – до так званих «неформальних коаліцій» в СОТ.

Оскільки країни з низьким рівнем економічного розвитку зазвичай мають незначний потенціал в рамках багатосторонніх переговорів з питань торгівлі, то створення коаліційних об'єднань допомагає їм гідно представляти і захищати власні інтереси на світових форумах у випадках, коли досягнення їх прагнень неможливо провадити поодиночі. Власне для України актуальним залишається, до речі, об'єднання в таку групу з іншими країнами, які наразі незадоволені своїми тарифними зобов'язаннями перед СОТ і подали заяви про їх перегляд, а також приєднання до Групи-33, до якої входять країни Латинської Америки та Індія з вимогами лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією з боку країн ЄС та США. Таким чином, інститут неформальних коаліцій надаватиме Україні (як державі з недостатніми досвідом і можливостями міжнародних переговорів) реальніші перспективи позитивної реалізації національних економічних інтересів у торговельній сфері.

Адже, як свідчать факти, введення Україною в односторонньому порядку спеціальних мит на імпорт малолітражних автомобілів 13 квітня 2013 р. спричинило супротив у міжнародній спільноті, перш за все в ЄС та РФ. Як відомо, ці, загороджувальні за своєю суттю, мита було застосовано в Україні як один із механізмів у відповідь на введення Росією утилізаційного збору на імпортовані авто.

Однак Росія заявила, що Україна своїм рішенням порушила договір про ЗВТ з країнами СНД (спричинивши цим збитки російській автопромисловості в сумі 328 млн. дол. США) та повідомила про правові засади запровадження нею митних зборів у розмірі 0,1 євро на 1 кг українського шоколаду, 15% мита на імпорт скла і 54% – вугілля [26]. Наразі Росія стягує 5% мита на імпорт вугілля і здійснює з Україною безмитну торгівлю шоколадом і склом. Отже, у разі введення нового рівня мита на зазначені види продукції, вони носитимуть загороджувальний характер.

При цьому слід зазначити, що попри загальну тенденцію української промисловості до падіння (у I півріччі 2013 р. воно становило 5,3% до аналогічного періоду попереднього року), виробництво шоколаду за I півріччя 2013 р. зросло на 4,8%, скла і виробів з нього – на 1,7% до аналогічного періоду попереднього року. А враховуючи, що в Росію здійснюється 67,2% всього вітчизняного експорту шоколаду і 28,7% експорту скла [27], збитки для цих одних з небагатьох досі прибуткових галузей України будуть очевидними.

Щодо ЄС, то там також оцінили свої збитки від введення в Україні спеціальних мит на автомобілі у розмірі близько 330 млн. дол. США, водночас заявивши про намір не впроваджувати зустрічних заходів для компенсації втрат. Хоча питання про зняття даного мита було додане до порядку денного щодо виконання Україною умов підписання Угоди про асоціацію з ЄС.

Чи не найнеочікуваним негативним наслідком упровадження спеціальних мит на легкові автомобілі виявилась, як не прикро, нездатність даного інструменту торговельного захисту поліпшити ситуацію для вітчизняного автомобілебудування. Підставою для введення 6,46-відсоткового мита на авто з об'ємом двигуна 1,0-1,5 дм³ і 12,95% мита на авто з об'ємом двигуна 1,5-2,2 дм³ послужило скорочення обсягів виробництва відповідних авто національних виробників на 78,8% у 2010 р. до 2008 р. і зростання за цей період частки імпортованої продукції на внутрішньому ринку на 38% [28]. Однак, незважаючи на дію зазначених мит (6,46% та 12,95%), виробництво автомобілів в Україні продовжувало і далі скорочуватись і вже у I півріччі 2013 р. становило всього 46,1% від кількості вироблених авто за аналогічний період попереднього року. До речі, самі фахівці автовиробники (зокрема, в Асоціації «Укравтопром» [29, с. 4]) стверджують, що в 2013 р. вплив спеціальних мит для вітчизняного виробника буде незначним, адже на відновлення виробництва необхідно багато років.

Слід також мати на увазі, що подібна ситуація сталася й у 2009 р., коли була введена 13-відсоткова надбавка до мита, в тому числі й на легкові автомобілі під приводом поліпшення стану платіжного балансу. Але як виявилось в реальних результатах, по-перше, запровадження надбавки було економічно недоцільним унаслідок девальвації курсу національної валюти майже на 50%, через що імпорт на початку 2009 р. істотно скоротився. По-друге, неефективність 13-відсоткової надбавки до мита мала місце також у зв'язку з тим, що основний імпорт автомобілів здійснювався з Росії, з якою діє угода про вільну торгівлю, а тому щодо неї надбавка не застосовувалась. По-третє, Україна тоді активно співпрацювала з МВФ, а відповідно до правил СОТ серед двох інструментів поліпшення стану платіжного балансу (кредити МВФ або надбавка до ставки мита) одночасно може бути використаний лише один. Як наслідок, Комітет СОТ з питань обмежень у зв'язку із платіжним балансом зробив висновок, що діючі в Україні заходи не можуть бути виправдані поточним станом платіжного балансу, а Генеральна Рада СОТ, як відомо, схвалила звіт Комітету й, у зв'язку із цим, Україна була зобов'язана скасувати 13-відсоткову надбавку до мита через півроку після її введення [13, с. 17]. Отже, вочевидь ще й тоді підвищення мит не допомогло вітчизняному автомобілебудуванню вийти з рецесії. У результаті 2009 р. обсяги виробництва авто зменшилися на 82%, обсяги продажів на внутрішньому ринку – на 84%, доходи виробників – на 96% [27].

Неефективність такого заходу торговельного захисту в даному разі проявляється, як цілком неспростовно з'ясовується, внаслідок того, що ціновий фактор відіграє значно меншу роль у конкурентному середовищі на міжнародному ринку легкових автомобілів, ніж якість. Адже відверто кажучи, у не оновленому техніко-технологічному становищі, в якому перебуває вітчизняна автомобільна галузь (як і більшість інших галузей переробної промисловості), саме лише митно-тарифне регулювання вочевидь неспроможне вирішити проблему забезпечення національних економічних інтересів. Така ситуація, безумовно, вимагає застосування дієвого системно-комплексного підходу, який включатиме, в першу чергу, заходи з модернізації виробництва, підвищення стандартів якості продукції, поліпшення інвестиційного клімату в економіці (зокрема щодо захисту прав інтелектуальної власності та податкового навантаження на бізнес), активізацію діяльності Антимонопольного комітету України в реалізації торговельної політики тощо.

У свою чергу заходи з модернізації й уведення нових стандартів, окрім підвищення міжнародної конкурентоспроможності, нададуть ширшу можливість для використання новітніх найпоширеніших і значно ефективніших засобів торговельного захисту – технічних бар'єрів у торгівлі та санітарних й фіто-санітарних норм. А зростання (унаслідок вдосконаленого інвестиційного клімату) фінансових надходжень до держави при вдалій антимонопольній політиці дозволить накопичити ресурси для відкриття ефективних програм субсидування експорту відповідно до правил і норм СОТ. Таким чином, простежується пряма залежність між рівнем економічного розвитку держави та ефективністю її зовнішньоторговельної політики. Необхідно врешті-решт недвозначно усвідомити, що в той час, як розвинуті держави мають вищий рівень конкурентоздатності й спроможні застосовувати найбільш ефективні методи

торговельного захисту (ТБТ, СФС і субсидування експорту) щодо її збереження за кризових обставин, то менш розвинуті країни реально мають змогу звертатися при цьому до значно менш ефективних заходів (підняття тарифів, введення квот й інших прямих обмежень). Як внаслідок високого рівня корумпованості здебільшого не вирішують питання зростання й без того низького рівня конкурентоспроможності вітчизняного виробника, а навпаки сприяють консервації неефективної виробничої структури та на міжнародному рівні спричиняють загальне невдоволення й розгортання торгових війн.

Оскільки незаперечним є твердження про те, що зовнішня політика держави є продовженням її внутрішньої політики, то реальне зростання ефективності й результативності зовнішньоторговельної політики держави (як однієї з важливіших частин зовнішньої політики) є неможливим без активізації рухів внутрішнього розвитку національної економіки, навіть за умови одержання комфортнішого торговельного режиму для вітчизняних виробників внаслідок багатосторонніх переговорів в рамках СОТ.

До речі, наслідки введення Україною квот на імпорт коксівного вугілля та коксу є черговим підтвердженням зроблених висновків щодо неадекватності застосовуваних методів відстоювання інтересів вітчизняних виробників. На підставі різкого зростання імпорту коксівного вугілля з 7,5 млн. т у 2009 р. до 14,8 млн. т у 2012 р. було введено квоту на його імпорт в розмірі 10,2 млн. т на рік, а виробленого з нього коксу – 210 тис. т. При цьому не було враховано того, що зростання імпорту пов'язане із введенням вітчизняними металургами нової технології вдування пиловугільного пального (ПВП) для заміни ним дорого імпортного газу і зниження таким чином собівартості на 10–15% [30]. Не було враховано й те, що вітчизняне коксівне вугілля значно поступається в якості імпортному, а також те, що обсяги його видобутку не здатні задовольнити зростаючий попит на використання значноощадливішої технології ПВП. В результаті, значних збитків зазнав комбінат "Арселор Міттал Кривий Ріг", який до введення квоти імпортував близько 100 тис. т коксу щомісяця, а Дніпродзержинський металургійний комбінат опинився на межі закриття. І щоб уникнути нової проблеми, уряд підписав меморандум про взаєморозуміння з підприємствами гірничо-металургійного комплексу, основні положення якого зводяться до надання державою галузі широкого кола фінансових преференцій для здійснення оперативної діяльності – починаючи від податкових пільг і компенсацій (в тому числі скасування митних зборів на імпорт обладнання і брукхту) і закінчуючи мораторієм на підвищення вартості послуг природних монополій. [31, с. 5]. Отже, просування металургійного бізнесу в напрямку збільшення енергоощадності зрештою були замінені прямою підтримкою держави.

Зазначена ситуація свідчить про неузгодженість дій між державними інституціями, які несуть відповідальність за розробку й реалізацію державної політики, що стосується зовнішньоторговельної діяльності, а також про неналежну узгодженість з визначеними стратегіями розвитку національної економіки.

Висновки. За п'ять з половиною років членства в СОТ Україні не вдалось сформувати важливу дієво-забезпечуючу національні інтереси зовнішньоторговельну політику, відповідаючу стратегічним контурам поступально-модернізаційного розвитку вітчизняної економіки. Лишившись значної частини інструментарію торговельного захисту вітчизняних виробників та не маючи змоги застосовувати ефективні протекціоністські методи через низький рівень розвитку економіки, в Україні було вжито низку недостатньо системно-узгоджених кроків у формуванні зовнішньоторговельного режиму, що спричиняло здебільшого до втрати конкурентоспроможності національної економіки та погіршення міжнародного іміджу України. Ці виклики, у свою чергу, доповнюються формуванням негативного середовища для зовнішньої торгівлі внаслідок ескалації протекціонізму у світі.

Відтак перед Україною постала нагальна потреба організації ефективного функціонування єдиного повноважного центру прийняття рішень, що визначатиме стратегічно-магістральний напрям зовнішньоторговельної політики держави, відслідковуватиме й узгоджуватиме всі рішення в сфері регулювання зовнішньої торгівлі відповідно до цього напрямку, першочерго-

ве завдання якого повинно полягати в налагодженні конструктивної співпраці з СОТ щодо перегляду рівня тарифних ставок, які згубно відображаються на продукуванні низки товарних позицій вітчизняного виробництва, і активізації своєї участі в неформальних коаліціях організації. Стратегічний напрям діяльності даного органу повинен би охоплювати всі сфери розвитку національної економіки, принципово важливими серед яких є модернізація виробничої бази, розвиток інфраструктури, поліпшення інвестиційного клімату та регуляторно-торговельного середовища в країні.

Література

1. Клименко І.В. Три роки членства в СОТ: тенденції зовнішньої торгівлі України в посткризовий період / І.В. Клименко, О.А. Федірко, І.В. Ус; Національний інститут стратегічних досліджень. – К.: НІСД, 2011. – 72 с.
2. Оцінка витрат і вигод від укладання угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС / Ігор Бураковський, Катерина Куценко, Алла Кобилянська, Вероніка Мовчан, Євген Ноздорозний, Наталія Сисенко, Ганна Чухай. – К.: К.І.С., 2010. – 96 с.
3. Аналіз економічних наслідків вступу України до СОТ / За ред. І. Бураковського, В. Мовчан. – К.: ІЕД, 2008. – 122 с.
4. Жаліло Я.А. Щодо напрямів реалізації позитивного потенціалу членства України в СОТ / Я.А. Жаліло, Я.В. Белінська // Вісник Донецького університету, Сер. В: Економіка і право. – 2008. – Вип. 1. – С. 50–57.
5. Зовнішньоторговельні аспекти конкурентної політики України в умовах членства в СОТ: Моногр. / А.А. Мазаракі, В.В. Юхименко, О.П. Гребельник, Т.М. Мельник [та ін.]; за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: Київ. Нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 309 с.
6. Мазаракі А.А. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі: Моногр. / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. – К.: Київ. Нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 469 с.
7. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Моногр. / Кер. авт. кол. і наук. ред. Т.М. Циганкова. – К.: КНЕУ. – 2003. – 660 с. – Бібліогр.: с. 603–609.
  8. Помилка в Excel як причина рецесії // Економічна правда [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2013/05/8/373264/>
9. Офіційний сайт Незалежного моніторингу політики, що впливає на світову торгівлю (Global trade alert) [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://www.globaltradealert.org>.
10. Aggarwal V. Evenett S. The Sad Truth behind Growing Clashes at the WTO / Vinod Aggarwall, Simon Evenett // Harvard Business Review – Mode of access: http://blogs.hbr.org/cs/2012/10/the_sad_truth_behind_the_growi.html.
11. Henn C., McDonald B. Protectionist Responses to the Crisis: Damage Observed in Product-Level Trade / Christian Henn, Brad McDonald. – New-York: IMF, 2011. – 41p.
  12. Офіційний сайт Світової організації торгівлі [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://www.wto.org>.
13. Андрійчук В.Г. Трансформація митного тарифу України у контексті членства в СОТ та спричинені нею зрушення у вітчизняній зовнішньоекономічній політиці за умов глобальних кризово-рецесійних явищ / В.Г. Андрійчук, Є.В. Хрупов // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2011. – №2. – С. 12–21.
14. Аналітична довідка про захист внутрішнього ринку та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника // Національна тристороння соціально-економічна рада [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://www.ntser.gov.ua/ua/activity/128.html>
15. Кібальник Л. О. Зовнішньоторговельна політика України: наслідки вступу в СОТ / Л. О. Кібальник // Вісник Черкаського університету. – 2010 р. – Вип. 187. – С. 92–101.
16. Плахотна К.Є. Митно-тарифне регулювання в умовах лібералізації торгівлі К.Є. Плахотна // Економічний часопис XXI. – 2012. – Вип. 5–6. – С. 44–45.
17. Nicita A. Gourdon J. A preliminary analysis on newly collected data on non-tariff measures. / Alesandro Nicita, Jukien Gourdon. – New York and Geneva: UNCTAD, 2013. – 24 p.

18. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо перегляду ставок деяких податків і зборів. Закон України від 22.12.2011 № 4235 [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4235-17>
19. Дем'яненко М.Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва / М.Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 3–9.
20. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua>.
21. Черніков Д.О. Модернізація системи державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні / Д.О. Черніков. – К.: НІСД, 2013. – 28 с.
22. Снопенко Г.Г. Кредитно-фінансовий інструментарій державного стимулювання експорту України / Г.Г. Снопенко, І.С. Хозєєва // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2011. – №10. Ч.2. – С. 236–241.
23. Сколотяний Ю., П'ятницький В.: «Ми – частина міжнародного торговельного простору і відсікати себе від нього не збираємося» / Ю. Сколотяний, В. П'ятницький // Інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня. Україна». – 2012. – №34. – С. 1, 3.
24. Коз'яков С. Зовнішньоторговельні граблі і снігова куля / С. Коз'яков // Інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня. Україна». – 2013. – №26. – С. 5.
25. Коз'яков С. Навіщо слону граблі в посудній крамниці? / С. Коз'яков // Інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня. Україна». – 2013. – №16. – С. 3.
26. Росія хоче ввести торговельні санкції проти України // Економічна правда [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2013/07/9/384871>.
27. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
28. Офіційний сайт Професійної юридичної системи «Мега-Нау» [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>.
29. Дашковська І. Урядові прогнози розходяться з реаліями / І. Дашковська // Інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня. Україна». – 2013. – №24. – С. 4–5.
30. Бойко і Ставицький вирішили задушити металургію // Економічна правда [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2013/03/18/366412/>.
31. Дашковська І. Десяте коло преференцій / І. Дашковська // Інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня. Україна». – 2013. – №21. – С. 5.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2013 р.